COMUNICARE ŞI CUNOAŞTERE PLURIDISCIPLINARĂ

Lector univ. dr. Eugeniu NISTOR
Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureş

Abstract

As it grows exponentially, the phenomenon of boundary deletion between countries shows some communication distorsions ; in fact, it interferes with a different one which has also been growing during the latest years: immigration. If we were to add the unprecedented proliferation of media and electronic channels of communication (especially radio and tv stations, internet and so on), we would get an extremely complex and confusing landscape of the times we are living in and this is mainly due to the wealth of technological innovations and information in various fields.

Deşi *Omul* este dotat de la natură cu un potenţial uriaş pentru memorare, selecţie, corelare a cunoştinţelor şi adaptare a trăirilor sale la diferite tehnologii, totuşi, acest cuplaj continuu al sistemului său nervos şi a structurilor sale senzoriale în *stări sintetizatoare*, în subtile procese de asimilare-dezasimilare, poate fi nu doar stresant şi angoasant, ci şi distorsionant. Când facem însă aceste aprecieri trebuie să ţinem cont de faptul că omul istoric, spre a ajunge *ceea ce este el astăzi*, a parcurs mai multe etape de continuu efort, de adaptare şi pliere la mediul social-matcă (sau fluctuant) în care a sălăşluit sau sălăşluieşte. Să amintim, în legătură cu această chestiune, pentru început, de primitivul care şi-a focalizat întreaga gamă a simţurilor către *referinţa orală şi auditivă*, atât în instituirea unui limbaj comun grupului social aparţinător cât şi în tămăduirea sufletească prin ritualuri şi incantaţii muzicale. Intrarea, apoi, a omenirii în stadiul *culturii vizuale* prin inventarea *alfabetului fonic,* adică adaosul auditiv la simbolurile grafice ale scrierii, adesea hieratice (cuneiforme, hieroglifice, ideografice, pictografice etc.), a însemnat aşezarea în acelaşi plan, ca importanţă şi semnificaţie, a două simţuri senzoriale – *auzul şi văzul* – într-o manifestare simultană, activă, energică.

A existat, aşadar, cândva, într-o etapă pe care noi o numim acum „paradisiacă," o condiţie ideală a omului în lume, în care toate simţurile acestuia se aflau într-o armonie perfectă, atât între ele cât şi în acord cu mediul în care acesta vieţuia. Îndepărtarea însă de natură, parcursul său istorist şi relaţiile sociale tot mai sofisticate i-au determinat atât pervertirea comportamentală cât şi cea senzorială, căci tehnologiile inventate de el pe acest traseu (printre care şi mijloacele de comunicare) au funcţionat întocmai ca nişte pârghii de prelungire a simţurilor sale. Iar raporturile fireşti dintre simţurile omeneşti şi lumea fizică au suferit modificări fundamentale, ca şi raporturile dintre simţuri, tot mai disarmonice şi mai

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

instabile, chiar prin faptul că tehnologiile de ultim răcnet au „premiat" mereu unul sau altul dintre ele, astfel încât informația pe care insul uman o exteriorizează mai frecvent prin organele sale de simț, racordate la noile invenții tehnologice, deplasează automat unghiul de interes al percepției (şi chiar al gândirii) către o zonă senzorială privilegiată. Aşa se explică şi modul cum cunoaşterea senzorială („exteriorizările") a propulsat în zona intensivă a comunicării fie *vorbirea, desenul, sculptura, arhitectura, tipăriturile, telegraful, telefonul, radiofonia, televiziunea, internetul etc*., acordând întâietate organului de percepție favorizat, corespunzător mijlocului de comunicare adoptat de către om pe scara timpului. „Aportul său, care este considerabil – scrie filosoful canadian McLuhan – a constat în a semnala ruptura dintre lumea magică a auzului şi lumea indiferentă a văzului şi în a arăta că ea a permis apariția omului detribalizat." 1) McLuhan are în vedere că omul alfabetizat a apărut mai întâi în Grecia antică, accentuând faptul că acesta „este un om dedublat, un schizofren, cum au fost, de la apariția alfabetului fonic, toți oamenii alfabetizați (...) Din lumea magică, sonoră, a relațiilor simultane, pe care o constituie spațiul oral şi acustic, există o singură cale spre libertatea şi independența omului detribalizat. Această cale trece prin alfabetul fonic, care îi transportă pe oameni deodată pe diverse trepte ale dualismului schizofrenic." 2)

Aprecierile filosofului canadian referitoare la spiritul dihotomic al grecului alfabetizat sunt tranşante: acesta este departe de conținutul de adevăr al maximei lui Protagoras din Abdera (cum că ar fi „măsura tuturor lucrurilor"), el fiind excesiv în toate (poezie, filosofie, religie, păcat), însă cu manifestări specifice celor două tendințe – una îndreptată către viața de apoi (pătimaşă, religioasă, mistică), cealaltă raționalistă, empirică, animată de elan şi bucurie (mereu avidă de cunoaştere). Între cele două aspecte fundamentale ale culturii vechii Elade stăruie spiritul euristic al lui Socrate, „primul care a despărțit mintea de inimă". 3) Acest faimos trăitor la hotarele dintre cultura orală şi cea alfabetică a avut curajul de a nu lua nimic în seamă din enunțurile şi preceptele sofiştilor, în ciuda ingeniozității lor, nici măcar al celor formulate de către celebrul Gorgias din Leontinoi, în maniera acestei exemplificări: „În lume nu există nimic; dacă ar exista ceva nu ar putea fi cunoscut; dacă ar putea fi cunoscut, nu ar putea fi comunicat!." 4)

În general, cultura Greciei antice poate fi greu de înțeles pentru cineva care nu cunoaşte tehnica alfabetică; ea este produsul fertil al unei societăți aşezate temeinic („cetatea"), care trăieşte cu intensitate întreaga empirie a spațiului închis; preaplinul ei se revarsă, apoi, influiențând întreaga artă şi cronologie a evului mediu până la apariția tiparului (secolul al XV-lea), când vechile tehnici ale uniformității şi repetabilității manuscriselor (prin copiere manuală) sunt înlocuite cu formele tehnologiei lui Gutenberg. Însă cum acest procedeu nu s-a introdus instantaneu şi pretutindeni, trebuie să subliniem aici existența, vreme

BDD-A23583 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

de secole, chiar şi în evul mediu mijlociu, a unor adversităţi şi conflicte mocnite între structurile scripturale şi structurile orale ale cunoaşterii care se răsfrâng, desigur, şi asupra vieţii sociale, nu doar asupra celei cărturăreşti. Căci în mentalitatea omului oral (în expresia vorbită) se decanta conţinutul tuturor nivelurilor de comunicare. Aşa, chlila călugărului catharic era nişa ideală pentru cântat iar învăţătura scolastică, legată de filosofia stoică din Roma târzie, era axată pe cultivarea tradiţiei şi interesului pentru aforismele lui Seneca, pentru culegerile lui de maxime şi sentinţe. „După Gutenberg, noua intensitate dobândită de văz pretinde ca lumina să se reverse asupra tuturor lucrurilor. Concepţia despre spaţiu şi timp s-a modificat, astfel încât ele ajung să fie considerate recipiente ce trebuie *umplute* cu obiecte sau activităţi."5)

Dinamica tiparului a impus o *accentuare a vizualului* şi, aruncând o punte peste fluviul tulbure al filosofiei scolastice, constituie, practic, comerţul medieval de cărţi, fiind vorba de tipărituri cu un conţinut foarte divers, variind de la pietatea liturgică, literatură şi filosofie utopică, până la ştiinţă şi politică. Mercantilismul noii tehnologii a împins Occidentul în faza progresului şi, în ciuda faptului că în Renaştere arta a contribuit la transpunerea auditivului în forme vizual-retiniene, „ruptura provocată de tipar între spirit şi inimă este trauma de care suferă Europa de la Machiavelli până în ziua de azi." 6) Consecinţele – faste şi nefaste – ale tiparului nu au întârziat să apară, înregistrând, între altele: divorţul declarat dintre muzică şi poezie; instituirea crezului că presa tipografică este o maşină producătoare de nemurire (febră care i-a cuprins pe toţi scriitorii medievali, cu excepţia lui Shakespeare, dar sindromul este departe de a fi vindecativ şi astăzi!); inventarea „aritmeticii politice" (regulile lui Machiavelli pentru afaceri, separte de cele pentru viaţa privată) şi a „calculului hedonist" (de la Cervantes la Ibsen, în întreaga literatură modernă); a purificat latina până la dispariţia ei şi a transformat limbile naţionale în sisteme închise, centralizatoare, fixând totodată fundamentul naţionalismului modern; logica tipografică l-a creat pe omul alienat (intuitiv şi iraţional), dar a şi descătuşat energii spirituale nebănuite, structurând *„noul simţ"* al omenescului – pictural, neconvenţional şi cinematografic – eliberându-l pe Om de arhetipurile conştiinţei individuale şi pregătindu-l, astfel, să accepte arhetipurile inconştientului colectiv.

Impunând, în plan social, „voci" care, poate, altfel erau sortite tăcerii, apaţinând unor spirite revolute – precum Bruno, Copernic, Galilei, Newton, Descartes, Pascal, Darwin, Nietzsche, Freud, Einstein ş. a. – tiparul este cea mai frumoasă şi mai romantică călătorie î*ntru* comunicare, cunoaştere, ştiinţă şi învăţătură din istoria omenirii. „Sistemul lui Copernic – scrie Werner Heisenberg – legile lui Kepler şi mecanica lui Newton s-au confirmat prin interpretarea experienţelor, a rezultatelor observaţiilor şi prin tehnică într-o asemenea măsură

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

şi cu o atât de extremă exactitate încât corectitudinea lor, după *Principia* lui Newton, nu poate fi pusă la îndoială." 7)

Trebuie să recunoaştem că, până dincoace de de descoperirea spațiului curb (în 1905), prin imersiune în organicismul mediului electronic, tiparul a fost difuzorul cel mai fidel al conceptelor filosofice, între care, bineînțeles, şi a ontologiei lui Martin Heidegger care, susținând folosirea totalității limbajului ca *dat filosofic*, susținea de fapt (fără a proslăvi analfabetismul) că acesta ar conține (cel puțin în perioada analfabetă a insului) *raportul* cel mai limpede dintre toate simțurile umane. Însă, vizavi de gândirea speculativă a gânditorului german, lui McLuhan i se pare că „Heidegger practică surfing-ul pe coamele valului electronic, la fel de triumfal ca Descartes pe valul mecanic." 8) Aşadar, s-ar părea că tiparul, cu uniformitatea, repetabilitatea şi posibilitățile lui nelimitate, ar putea da glorie şi viață nouă oricui, câtă vreme ne îndepărtează de primitivism şi de superstițiile inconştientului care alcătuiesc „Africa din noi"; dar există şi altfel de convingeri şi atitudini față de această „maşină" de comunicare şi cunoaştere: *Dunciada* lui Pope – scrie McLuhan – se ridică împotriva *cărții*, considerate a fi „agentul unei reînvieri primitiviste şi romantice", acuzând-o fățiş că, „prin calitatea pur vizuală, evocă rezonanța magică a hoardei tribale." 9) Filosoful canadian îl mai aminteşte aici, în cadrul acestei „galaxii reconsiderate", şi pe savantul român Mircea Eliade, cel care în *Sacrul şi profanul* preamăreşte această „lume tribală, analfabetă".

Dar, grație tiparului, şi comunicarea artistică se reconfigurează atipic în epoca modernă, cel puțin față de modelele şi specificul Renaşterii. Avem aci în vedere apariția cărții O *estetică a urâtului* (publicată la Königsberg, în aşezarea de obârşie a lui Kant, în 1853), a filosofului german Karl Rosenkranz, care a deschis una dintre perspectivele înnoitoare ale idealului artistic din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în cadrul căreia se prefigurează aspectele de care ar trebui să se țină cont în omologarea unei (unor) opere de artă: imperfecțiunea, urâtul natural şi cel spiritual, disarmonia, asimetria, incorectitudinea, ordinarul, meschinul, slăbiciunea, josnicul, obişnuitul (mediocrul), întâmplătorul şi arbitrariul, inevoluatul, dezgustătorul, grosolanul, hidosul, absurdul, scârbosul, răul, fărădelegea, fantasticul, diabolicul. Multe din aceste „aspecte" estetice vor fi considerate concepții privilegiate în paradigma postmodernismului. „Orice frumos – susține K. Rosenkranz – întrucât trebuie să aibă formă, se bazează pe anumite proporții universale, pe unitate, simetrie şi armonie. Urâtul începe tocmai de aceea, odată cu lipsa de formă, ce împiedică împlinirea unității sau o dizolvă în informal, determinând astfel o dezordine a compoziției şi contradicții disarmonice." 10)

Asistăm, prin urmare, la o confruntare din care ar rezulta că, într-un final, cheia de aur a acestui fenomen este, în chip paradoxal, chiar redescoperirea tranzacțiilor dintre Eu şi Lume

BDD-A23583 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

sau, mai simplificat, dintre subiectul comunicator (cunoscător) şi obiectul comunicat (cunoscut). Căci alfabetizarea a transformat individul luminat „într-un sistem închis" şi a creat o falie între aparenţă şi realitate, între care stăruie doar „fluxul de conştiinţă". Asupra acestei probleme vom stărui ceva mai mult deoarece considerăm că, în ansamblul ei, *Conştiinţa* constituie un factor esenţial al despărţirii dintre curente filosofice şi direcţii în psihologie, între materialism şi idealism, între reducţionism şi holism, pozitivism şi hermeneutică, fenomenologie şi introspecţionism, chiar între concepţii privitoare la inteligenţa artificială (care consideră că se pot crea roboţi cu emoţii şi conştiinţă) şi cele care, făcând distincţie între conştiinţă şi conştienţă, consideră că programele de calculator vor obţine *conştienţa* (cuprinzând: reacţii specifice la stimuli, direcţionarea atenţiei, controlul comportamentului, integrarea informaţiilor). Evoluţia concepţiilor despre conştiinţă începe cu Platon şi Aristotel, continuând cu nuanţe specifice în filosofia lui Descartes, Malebranche, Witgensten, Carnap, Goodman, Robert Cummis şi Mark Rollins – ultimii fiind reprezentanţi ai ştiinţelor cognitive, ai neuroştiinţei şi filosofiei mentalului. Principalele funcţii ale conştiinţei ar putea fi rezumate la: „orientarea în spaţiu şi timp, sesizarea ordinii lucrurilor şi separarea realului de fictiv , înţelegerea realităţii, asumarea şi controlul activităţii, transpunerea informaţiilor şi impresiilor dintr-un cod psihic în altul pe bază de criterii şi motivaţii morale sau de altă natură..." Până aici avem aproape o transpunere a modelului kantian de comunicare şi cunoaştere, din care rezultă că, indubitabil, conştiinţa reprezintă „un nivel superior de manifestare sincretică a fenomenelor psihice, limbaj, cunoştinţe, simboluri, valori..." 11) Dar pentru a înţelege mai bine cum funcţionează conştiinţa şi cum se manifestă sindromul adaptării la mediu, a comunicării şi cunoaşterii, a celei mai evoluate fiinţe de pe Terra, e necesar să recurgem la domenii diferite şi extrem de specializate, precum: psihologia, neurologia, teoria comunicaţiilor şi endocrinologia. Cercetările ştiinţifice au arătat că reacţiile corespunzătoare acestui proces se produc pe tot parcursul vieţii unui individ şi constituie un răspuns la schimbările din mediul fizic şi social care îl înconjoară: „...supărarea, grija, conflictul, incertitudinea, ba chiar aşteptarea unei bucurii, ilaritatea şi veselia – toate pun în funcţie uzina ACTH." (Sub această denumire este cunoscută de către specialişti substanţa produsă de biofiză care intră în combinaţie cu glandele suprarenale) 12) Americanul Alvin Toffler face un calcul extrem de interesant, care ilustrează modul cum şi-a petrecut Omul viaţa în ultimii 50.000 de ani; dacă am împărţi această cifră la 62 (durata medie de viaţă a unui individ), am obţine 800 de perioade de viaţă, reprezentând succesiunea corespunzătoare a generaţiilor umane pe Terra. Din aceste 800 de perioade, omul a petrecut circa 650 în peşteri, 150 în locuinţe şi „abia în ultimele 70 de perioade a reuşit să comunice efectiv de la o perioadă la alta, şi aceasta datorită scrisului. Abia în ultimele şase perioade de viaţă masele de oameni au

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

ajuns să vadă cuvîntul tipărit. Abia în ultimele patru perioade a devenit posibil să se măsoare timpul cu oarecare precizie. Abia în ultimele două a fost folosit pentru prima oară motorul electric. Iar majoritatea covârşitoare a tuturor bunurilor materiale pe care le folosim în viaţa noastră zilnică au fost produse în ultima perioadă – cea prezentă, a 800-a" 13)

Societatea umană, în întregul ei, constituie astăzi – graţie mijloacelor de informaţie şi comunicaţie transmise la mari distanţe – un sat planetar. Sateliţi superdotaţi gravitează în jurul globului terestru putând identifica, pe orice suprafaţă a lui, fiinţe şi obiecte de până la dimensiunile unui pix. Există un război total al informaţiilor între superputeri, care fac şi desfac totul, influenţează economia şi tranzacţiile comerciale, cotrolând şi filtrând până şi cele mai banale amănunte ale vieţii cotidiene, astfel încât din sunetele sexuale înregistrate prin hoteluri de lux rezultă, adesea, căi ferate ruginite şi schelete metalice contorsionate, căci „ocazional, practicanţii excesiv de zeloşi fixează microfoane în camerele de hotel sau birourile unde rivalii negociază o tranzacţie. Încă mai puţin agreabili sunt contractorii defensivi ai SUA, care au plătit *consultanţi* ca să afle dinainte cât de mult licitau competitorii lor pentru un proiect al Pentagonului, permiţându-şi astfel să subliciteze" 14) Totul se reduce la informaţie şi comunicare. În perspectivă istorică, Toffler distinge trei moduri diferite de comunicare, şi anume: un mod rudimentar, în termeni supra-simplificaţi, *în primul val,* corespunzător societăţilor agrare, când informaţia circula pe cale orală, difuzându-se în comunităţi extrem de restrânse; mai apoi, comunicaţiile la distanţă au dat naştere oficiului poştal, telegrafului şi telefonului, în *cel de-al doilea val*, când ziarele, revistele, cinematograful, radioul şi televiziunea prezentau, fiecare, capacitatea de a transmite, simultan, acelaşi mesaj la milioane de receptori; şi, în sfârşit, reflectând nevoile economiei post-industriale, *cel de-al treilea val* îşi specializează produsele imagistice şi transmite imagini tot mai sofisticate, idei, simboluri şi mesaje subliminale extrem de diverse, unor segmente precise de populaţie, pieţe, profesiuni, grupări etnice, categorii de vârstă. În această ultimă fază supralicitarea informaţională la nivel senzorial este extrem de puternică şi îl determină pe insul uman să perceapă realitatea într-un mod mai denaturat, căci supralicitarea cognitivă se opune capacităţii lui de *a gândi*.

Dar, tot aşa cum un individ poate opta conştient pentru *un stil de viaţă*, o societate poate opta pentru *un stil de civilizaţie*. „Aceasta – scrie Alvin Toffler – este un lucru nou în istorie. În trecut civilizaţiile apăreau la întâmplare. Astăzi acest proces atinge pentru prima dată nivelul conştiinţei. Prin aplicarea unei politici tehnice conştiente – paralel cu alte măsuri – putem contura civilizaţia de mâine" 15) Economistul austriac Friedrich A. Hayek (devenit cetăţean britanic în 1938), în eseurile sale de analiză economică şi filosofie socială, publicate pe la jumătatea secolului trecut, scrie despre uluitoarea putere a propagandei, a informaţiei

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

comunicate dirijat, cu un anumit scop (de regulă, politic şi economic), de către un regim politic sau grup de interese, succesul propagandistic fiind garantat prin modul subtil în care este instituit un nou cod de valori morale – acestea sunt coafate şi făcute acceptabile sub numele celor vechi; totodată se operează cu eficienţă în domeniul vieţii sociale, astfel încât nici un compartiment să nu scape „neîndrumat",. Desigur, Hayek este preocupat în a glosa despre libertate şi adevăr în regimurile totalitare, dar cu atât mai de actualitate sunt judecăţile sale în regimurile de tranziţie unde, apreciază el, „oamenii sunt făcuţi să-şi transfere devoţiunea de la vechii zei la cei noi sub pretextul că noii zei sunt, în realitate, ceea ce le spusese dintotdeauna instinctul lor sănătos, dar nu putuseră întrezări mai-înainte decât în chip vag. Iar cea mai eficientă tehnică în acest scop este folosirea vechilor cuvinte, dar cu înţeles schimbat." 16) Avem aici, în rezumat, procedeul modern al manipulării în masă. Citind astfel de aprecieri e uşor de căzut în plasa unor *terorii* ale *conspiraţiei*, ingenios construite în ultimul timp în unele cărţi, vizând, în primul rând, succesul de librărie, aşa cum este cazul celei publicate publicate de către jurnalista americană Cristina Martin care, în urma unor investigaţii personale riscante, susţine cu argumente existenţa Clubului Bilderberg (înfiinţat, pare-se, în anul 1954, la hotelul Bilderberg din localitatea olandeză Oosterbeek) – alcătuit din politicieni, reprezentanţi ai Caselor regale, magnaţi ai afacerilor, bancheri, jurnalişti şi alte persoane influente din lume – care domină în întregime viaţa politică şi economică a planetei prin reuniunile internaţionale secrete, organizate, anual, de mai bine de o jumătate de secol. „Fără nici o îndoială, Clubul Bilderberg există. – afirmă jurnalista americană – Însăşi *Encicopedia Britanică* îl defineşte astfel în paginile sale: *Întrunirile anuale de trei zile, la care participă o sută dintre cei mai influienţi bancheri, economişti, oameni politici şi funcţionari de stat din Europa şi Statele Unite. Această conferinţă are loc în fiecare an în altă ţară occidentală şi în cel mai stric secret. Ea oferă un climat de intimitate neprotocolară în care cei ce influenţează politicile internaţionale se simt în largul lo*r." 17)

Dar, dacă situaţia în plan social prezintă aceste sumbre caracteristici, care ameninţă să suprime tot mai mult din raţia noastră zilnică de libertate individuală, să vedem cum este cotată mişcarea de idei a secolului nostru, aflată sub umbrela postmodernismului. Într-o lucrare de sinteză extrem de bine elaborată, cercetătoarea Angela Botez (redactor şef al *Revistei de Filosofie*) scrie că noul curent cultural „neagă existenţa unei naturi umane construite în timp şi în diverse culturi, susţinând imposibilitatea omului de a ajunge la esenţa realului. Pretenţia ştiinţei de a fi deţinătoare de adevăr despre natura esenţială a lucrurilor şi fenomenelor îi pare suspectă (...) Postmodernismul privilegiază eterogenitatea şi diferenţa ca forţă eliberatoare în redefinirea discursului cultural (...) Redescoperirea pragmatismului şi hermeneuticii în filosofie (Rorty), schimbarea orientării cu privire la filosofia ştiinţei (Kuhn,

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

Toulmin, Feyarabend), accentele asupra discontinuității şi diferenței în istorie şi asupra convenției poliforme în locul accentelor pe cauzalitatea simplă sau chiar pe cea complexă (Foucault), noile dezvoltări ale matematicii relevând indeterminismul (teoria catastrofelor şi teoria haosului, geometria fractală, refuzul narativității şi al interpretărilor metateoretice cu aplicare universală, resurecția în etică şi în antropologie, a validității şi demnității altuia – sunt toate indicii ale unei profunde schimbări, ca răspuns la criza conceptului modernității." 18) Trăim, aşadar, în plin avânt al unui curent cultural ofensiv, care a aruncat în orizonturile conştiinței câteva teme de meditație marcate puternic de nihilism, precum: sfârşitul filosofiei, declinul epistemologiei, abrogarea umanismului şi al istorismului progresist. Conceptele-cheie al noii mişcări de idei pot fi simbolizate cel mai sugestiv prin imaginea unei oglinzi sparte; ele sunt: fragmentarism, dezmembrare, deconstrucție, dislocare, discontinuitate, descentrare, diferență, diversitate, alteritate, antireprezentaționalism, antiesențialism, particularism, pluralism, textualism, ironism feminism, eclectism, antiformalism, holism etc.

Protagoniştii postmodernismului sunt, în viziunea noastră, artizanii unei piese de teatru a abusurdului, în care apar tot felul de actori, într-un joc scenic extrem de bizar situat lângă cantonul unei linii de cale ferată: unii se străduiesc să ridice bariera şi alții, cu nonşalanță, o aşează de fiecare dată înapoi. Aşa sunt **teoreticienii francezi:** *Jaques Derrida* (1930-2004), susținător al logocentrismului şi phonocentrismului, critic al umanismului şi partizan al sfârşitului filosofiei; *Michael Foucault* (1926-1984), artizan al teoriei dezvoltării acțiunii, a gândirii şi dorințelor prin juxtapunere şi disjuncție, a preferinței pentru multiplu şi diferențiat în locul aranjamentelor stabile; *Jean Francois Lyotard* (n. 1924- 1998), fost marxist, convertit la teoria atomizării socialului între seturi diferite de coduri, aşa precum: acasă, la lucru, la biserică etc.; *Jacques Lacan* (1901-1981), preocupat de: poziția eului ideal în opoziție cu inconştientul, de simbol şi simbolizat, de înlăturarea barierelor dintre unele discipline, ca psihanaliza, lingvistica, teoria literaturii, epistemologie şi filosofia mentalului; *Emmanuel Levinas* (1905-1983), captat de eu şi alteritate; *Gilles Deleuze* (1925-1995), susținător al ideii că filosoful este prietenul conceptului şi că, prin urmare, el are datoria să fabrice concepte. Dar extrem de ofensivi sunt şi **reprezentanții postmodernismului american:** *Richard Mckay Rorty* (n.1931-?), susținător al criticii istorismului, al ideilor de etnocentrism, liberalism, antireprezentaționalism etc., el a arătat că mintea este o sursă de erori şi a propus un program deconstrucționist a acestei teme; *Paul de Man* (1919-1983), de asemenea, un ardent deconstrucționist, cercetător al alterității sexuale şi etnice; *Calvin Otto Schrag*, axat pe dezlegarea complexelor probleme ale dinamicii eului uman şi persoanei, naturii omeneşti, sufletului, substanței care gândeşte, în comparație cu modelele mentalului rezultate din evoluția cercetărilor cibernetice, ştiinței cognitivă şi inteligenței artificială; *John*

BDD-A23583 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

Sallis, afirmat mai ales ca editor şi istoric al reprezentanţilor unor curente ale gândiriii din ţara unchiului Sam, precum: fenomenologia, hermeneutica, deconstruţionismul, transcendentalismul ş.a.; *Patrick Heelan*, care crede că ştiinţa, din punct de vedere fenomenologic şi hermeneutic, are o valoare spirituală, tot el asociază mecanica cuantică cu spaţiul pictorial al lui Van Gogh şi este de părere că „Mintea divină" este prezentă în toate lucrurile şi produce o legătură directă a filosofiei cu religia şi ştiinţa; *Ramsey Eric Ramsey* pune comunicarea în relaţie cu aspectele active şi pasive ale posibilităţilor şi aspiraţiilor umane, configurând o ontologie a potenţelor reale ale conştiinţei; el propune o etică care să scoată în relief toate diferenţele, bazată pe o teorie a comunicării care determină eliberarea dorinţelor şi a speranţelor de libertate. Trebuie obligatoriu aminiti aici şi **filosoful italian** *Gianni Vattimo* (n. 1936 - ?), care susţine sfârşitul metafizicii ca viziune unitară şi că teoriile acesteia au adus *gândirea slabă* în filosofie, dar şi ideea că finalul modernităţii şi al istoricităţii cu sens liniar, unic, nu este o epocă de regres, ci una de eliberare, în cadrul căreia multiplicarea interpretărilor religioase nu semnifică negarea religiei, ci desfăşurarea unui evantai de posibilităţi mai largi supuse alegerii. Dintre **gânditorii britanici**: *Michael Polany* (1891-1976), originar din Budapesta, refugiat în Anglia în l935, precursor al concepţiilor contextualist-relativiste postanalitice, preocupat de semnificaţia transnaturalului şi supranaturalului el arată că Dumnezeu nu poate fi cunoscut pe calea ştiinţei deoarece se află dincolo de orice structuri teoretice, opera lui ne oferă posibilitatea de a face o analogie interesantă între teoria sa despre *cunoaşterea tacită* – „ştim mai mult decât putem exprima" – şi noţiunile de *matrice stilistică, minus-cunoaştere şi mister,* din filosofia lui Lucian Blaga; şi *Christopher Norris* (n.1947-?), pasionat de teoria cunoaşterii, de percepţie, experiment şi simţul comun. Desigur, unele concepte ale postmodernismului pot fi identificate şi la **filosofii români**: *Emil Cioran* (n.1911, Răşinari - m. 1995, Paris), la care ideile deconstrucţiei sunt înveşmântate în iarba verbelor *a descompune, a amăgi, a dispera, a schimba* etc.; *Lucian Blaga* (1895-1961), cel care a enunţat *mutaţia ontologică* survenită în lume prin apariţia omului, ca „animal metaforizant", şi un posibil mare câştigător în varianta unei viitoare resurecţii a metafizicii; *Mircea Eliade* (n.1907, Bucureşti - m. 1986, Chicago), creator al unui nou umanism, cu extensie planetară, strălucit hermeneut al culturii simbolice şi al acelei fenomenologice, novator în antropologia arhetipală şi în abordarea istoriei religiilor; şi *Ştefan Lupaşcu* (n.1900, la Bucureşti - m.1988, la Paris), considerat filosof al ştiinţei de sorginte postanalitică, prin cercetările sale despre logica dinamică a contradictoriului, despre microfizică şi gândirea umană.

Efectele devastatoare, de pulverizare a vechilor scări şi ierarhii axiologice, spre a impune altele (poate demult stabilite) – se răsfrâng şi sunt tot mai vizibile, nu doar în

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

mişcarea contemporană de idei, ci şi în spațiul religiosului şi în cel al literaturii şi, adesea, în ciudate interferențe, aşa cum se întâmplă, bunăoară, cu codul de valori morale creştine al *Noului Testament*, supus unui necruțător atac în romanul lui Dan Brown – *Codul lui da Vinci.* Contra-atacul vine din tabăra teologilor (prin *Codul* s p a r t *al lui da Vinci),* chestiunea fiind abordată din perspectiva antitezei, în care autorii replicii romaneşti apără cu îndârjire o mulțime de aspecte ale doctrinei creştine, criticând cu decență descrierile lui Brown privitoare la ritualul păgân *Hieros gamos* care, în viziunea gnostică, ar deschide mintea către cunoaşterea lui Dumnezeu: „Să fie, oare, adevărat că uniunea fizică dintre bărbat şi femeie constituie unica modalitate de *a ajunge la gnosis – cunoaşterea divinului* ?" 19) Însă va fi foarte greu de oprit această ofensivă ideologică costumată în veşminte literare, căci romanul lui Brown a fost deja tradus în zeci de limbi, a fost publicat şi difuzat în milioane de exemplare, a fost transpus, nu de mult, chiar şi pe peliculă cinematografică şi a înregistrat un succes de public imens grație strategiilor pragmatice hollywoodiene. Replica este, deci, destul de palidă, în ciuda temeinicelor studii doctorale (în teologie) ale celor doi autori.

Puşi în fața acestor evidente "binefaceri" ale ştiinței viitorului, greu îi mai putem asocia savantului contemporan, care se "joacă" la pupitrul acceleratorului de particule, chipurile luminate de idei ale discipolilor peripateci din Grecia antică, plimbându-se prin grădina lui Akademos, vegheați de umbrele marilor lor dascăli şi maeştri – Platon şi Aristotel…

Cu certitudine, astăzi, putem vorbi despre o confruntare între *Omul modern*, care, dând dovadă de prudență, doar a gustat puțin din roadele ştințifice ale unui veac romantic (al XIX-lea), şi *Omul nou,* ivit în veacul următor (zis post-modern), care, lacom, a captat energiile marilor invenții tehnice şi le-a aplicat / (le aplică în continuare), "înfruptându-se" fără chibzuință din ele, în multe situații în defavoarea întregii Omeniri (cazuri clare: cele două conflagrații mondiale!).

Asistăm, aşadar, la distorsiuni de comunicare, rezultate chiar din confruntările celor două mari doctrine ale umanității: *modernism* versus *postmodernism*, întrucât celelalte ingrediente spirituale şi ideologice nu prea mai contează (deşi unii vorbesc tot mai insistent despre un aşa-zis *transmodernism!...*). Ca martori ai acestei ample confruntări, suntem şi victime ale ei, urmare a neadaptării, mai cu seamă că malaxoarele ofensive ale postmodernismului au tendința de a fi mai mult decât ceea ce par: ele nu se rezumă la destructurarea şi decimarea vinovatelor / nevinovatelor structuri ale culturalului, ci se impun tot mai energic în sferele înalte ale vieții sociale, economice şi politice (dar, oare, nu de acolo şi vin?), îndemnându-ne, determinându-ne şi silindu-ne să gândim postmodern.

BDD-A23583 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

Propagate continuu, în ritm susținut, prin întregul arsenal cunoscut al mass-mediei, paradigmele postmodernismului depăşesc limitele îngrădite ale vieții culturale şi se răsfrâng tot mai puternic în viața noastră individuală şi colectivă.

În atari împrejurări, nu fără oarecare fior nostalgic, prognoza filosofului canadian al culturii – Marschal McLuhan – despre amurgul *Galaxiei Gutenberg* (care pierde tot mai mult teren în fața tehnologiei electronice de comunicare, eficientă, ieftină şi rapidă), este cât se poate de credibilă, căci, astăzi, ni se pare că uriaşul nostru glob terestru, cu multele şi complexele populații care îl locuiesc, pare doar un biet cătun, străbătut de o ştire, de la un capăt la altul, în doar câteva secunde.

Şi, ca o curiozitate a acestei noi Epoci a Omului, unora nu le mai ajunge pământul de sub tălpi şi se înghesuie să îşi cumpere parcele pe Lună! Verbul dominant al veacului XXI este *a poseda*, iar deviza contemporană la care te îndeamnă comunitatea, trece dincolo de *cogito*-ul ontologic cartezian, manifestând tendința de a impune o exclamație care bate spre o filosofie pur pragmatică: *eşti văzut şi posezi – exişti!*

NOTE ŞI BIBLIOGRAFIE

1) Marschal McLuhan – *Galaxia Gutenberg*, colecția „Idei contemporane", cuvânt înainte de Victor, Ernest Maşek, traducere de L. şi P. Năvodaru, Ed. Politică, Bucureşti, 1975, p. 52.
2) Ibidem – pp. 52-53.
3) Ibidem – p. 55.
4) Gheorghe Vlăduțescu – *Filosofia în Grecia veche*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1984, p.139
5) Marshal McLuhan – *Galaxia Gutenberg*, ed. cit. p. 183.
6) Ibidem – p. 178.
7) Werner Heisenberg – *Paşi peste granițe*, colecția „Idei contemporane", studiu introductiv şi traducere Ilie Pârvu, Ed. Politică, Bucureşti, 1977, p. 311.
8) Marschal McLuhan – *Galaxia Gutenberg*, ed. cit. p. 398.
9) Ibidem – p. 409.
10) Karl Rosenkranz – *O estetică a urâtului. Între frumos şi comic,* traducere, studiu introductiv şi note Victor Ernest Maşek, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1984, pp. 361-362.
11) Angela Botez – *Filosofia mentalului*. Izvoare. Teorii. Autori. Ed. Floare albastră, Bucureşti, 2006, p. 66.
12) Alvin Toffler – *Şocul viitorului*, colecția „Idei contemporane", traducere de Leontina Moga şi Gabriela Manta, Ed. Politică, Bucureşti, 1973, p. 325.
13) Ibidem – p. 26.

BDD-A23583 © 2009 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)

14) Alvin Toffler – *Puterea în mişcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Ed. Antet, Bucureşti, 1995, p. 160.
15) Alvin Toffler – *Şocul viitorului*, ed. cit. p. 421.
16) Friedrich A. Hayek – *Drumul spre servitute*, traducere de Eugen B. Marian, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 178.
17) Cristina Martin – *Clubul Bilderberg*. *Stăpânii lumii*, traducere de Ioana Ionescu, Ed. Litera Internaţional, Bucureşti, 2007, p. 24.
18) Angela Botez – *Postmodernismul în filosofie*, Ed. Floare albastră, Bucureşti, 2005, pp. 136-138.
19) James L. Garlow. Peter Jones – *Codul spart al lui da Vinci*, traducere de Anton Horvath şi Dumitru Dorian, Ed. Aqua Forte, ediţia a V-a revizuită, Cluj Napoca, 2005, p. 21.

BDD-A23583 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:14 UTC)